

ՏԱՆ ԸՆ.
ՎԱՐ.
№ 113)
-ին Թիֆ.
եց «գրա-
ցույցակա-
պարագա-
կու հա-
յուր ան-
պարտեք,
պաները,
են եր-

ՆՈՐ-ԴԱՐ

1903

№ 39 ԲՍՏՆԵՐՈՐԻ ՏԱՐԻ ՈւՐԱՄԹ, 28 Փետրուարի

Ուրաթ, 28 Փետրուարի ԲՍՏՆԵՐՈՐԻ ՏԱՐԻ № 39

Տարեկան 10 բուր, վեց ամիսը՝ 6 բուր, երեք ամիսը՝ 3 բ. 50 կոպ.,
ամիսը (Թիֆլիսում) 1 բ., հատով 5 կ.:
Բաժանորդ են գրուում Թիֆլիսում միմիայն խմբագրատանը:

խմբագրութեան հասցեն՝ Тифлисъ, Редакция «Норъ-Даръ»
կամ Tiflis, Rédaction «Nor-Dar»

Խմբագրութիւնը բաց է ամեն օր (բացի տօն օրերէն) ժամը 9-ից
մինչև 2-ը, Յայտարարութիւններն ընդունուում են ամեն լեզուներով:
Յայտարարութիւնները բաժին 2 կ., բեկաւմները համար կը կանգաւորեն:

ԲՈՎԱՆԴԱՅԻՆԹԻՒՆ

Առաջնորդող. — Յանցագործու-
թիւն Կովկասում:
Քրոնիկոն — Լուրեր:
Մեզ գրում են. — Միջկիւնէից. Թեհ-
րանից, Պանակից, Կիպրոսից:
Մամուլի շուրջը:
Թղթակցութիւններ. — Թոփ-
ախ: Նամակ Քրանսիայից. Պարիզի Նա-
մակ Պարսկաստանից, Թեհրանի:
Բաղադրական. — Թիւրքիա: Բուլ-
ղարիս 2 ինտատան: Իտալիա:
Շոթ-Դարձի հեռագրերը:
Բանասիրական. — Հայերի
պոէթը Թիւրքիայից 1830 թուին:
Տեղեկատուութիւն:
Յայտարարութիւններ:

Թիֆլիս, 27 փետրուարի 1903 թ.
ՅԱՆՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ ԿՈՎԿԱՍՈՒՄ

Օր չի անցնի, որ տեղական մա-
մուլի այս կամ այն օրվանում չը-
հրատարակուի տեղումս և կամ գա-
ւառներում կատարուած յանգու-
ղէն աւագակութիւնների ու գո-
ղութիւնների, և կամ խժոժական
սպանութիւնների դէպքերի մասին:
Դա խրոնիքական չարիք է Կով-
կասեան բնակչութեան կեանքի
մէջ, որը ամեն օր կրկնուում է գա-
նաղան տեղեր, այլապէս ձեռքի
տակ և շարունակուում տարիներից
ի վեր:
Անդադրութեան, աւագակու-
թեան դէպքերը այնքան յաճախ
են կրկնուում մեզանում, որ ժո-
ղովուրդը արդէն վարժուել է դը-
րանց և ամենայն անտարբերու-
թեամբ, առանց ամենախիստ վըր-
դովմունքի մի ականջով ընդունում
միւս ականջով բաց է լծողնում:

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ՀԱՅԵՐԻ ԳԵՂՈՐԹ ԹԻՐԵՔԻՅԵՐԸ 1830 ԹՈՒՆԻ
(Վ. Պոտտոյի)

1828 թուի Թիւրքիայի դէմ ռուսնե-
րի սկսած պատերազմը վերջ առաւ Ան-
քիանապոլիսի և Երզրումի պատերի տակ:
Հէնց որ Ասիական Թիւրքիայի քրիս-
տոնեայ բնակիչները հաշտութեան լուրն
ստան, անմիջապէս նրանք ցանկութիւն
յայտնեցին ռուսաց սահմանն անցնե-
լու:
Ամբողջ գերդաստաններով նրանք
դուրս թափուեցին Պանակիւնի անցնելու
ճանապարհների վրայ, որտեղն ընկան,
աղաչեցին, որ իրենց չլծողնի զօ՛ր գը-
նալու տաճիկները ու քրդերը վրէժ-
խնդրութեանը:
Պանակիւնը միանգամայն ըմբռնեց
քրիստոնեաների թշուառ դրութիւնը:
«Տաճիկների հետ կապած հաշտու-
թիւնը, գրում է զօրավարը Գայր Նի-
կոյայ Պալովիւնի», միլիտարը մարդ-
կանց բերանից օրհնութիւններ թողնե-
րեց 2 իր Օգոստոսի ամսուան համար,
սակայն այն համատարած ուրախու-
թեան հետ միասին, նոյն հաշտութեան
պայմանը յուսահատութեան մէջ համա-
կեց այնպիսի ժողովրդների, որոնք ի-
րենց կրած անվերջ նկույթիւններովը,
առնական զէնքի վրայ դրած հաստա-
տուն յուսովը և ապագայում իրենց

Միջկիւն քաղաքակրթութեան երկը-
նիւրում այդ դէպքերից իւրաքան-
չիւրը ծայրայեղ զայրոյթով ա-
ռաջ բերելով հասարակութիւն-
ների մէջ, ամիսներով կրգրադեց-
նէր նրանց:

Ժողովրդից նուազ անտարբե-
րութեամբ չէ նայում այդ բոլոր
կատարուածների վրայ նոյն իսկ
մեր երկրի պարբերական մամու-
լը, բաւականանալով միայն փառ-
տերի հաղորդումով ու նրանց նը-
կարագրութեամբ:

Վերջերս պատահած սովորա-
կանից դուրս ելող մի բանի աւագա-
կութիւններն ու սպանութիւնների
դէպքերը միայն իրենց վրայ հրա-
ւերեցին մայրաքաղաքի մի բանի
թերթերի ուղարկութիւնը և լուրջ
խորհրդածութիւններն աւագակա-
յարձրին առհասարակ կովկասեան
յանցագործութեան խնդիրը:

Բոլոր ասուածներից և այդ լը-
րագրերի էջերում բերուած նոյն
իսկ վիճակագրական տեղեկու-
թիւններից երևում էր, որ Կով-
կասում պատահած յանցագործու-
թեան դէպքերի թիւը համեմատա-
բար աւելի նուազ է, քան Ռուս-
իայի ներքին նահանգներինը, և
եթէ Կովկասը առանձին ուղարու-
թիւն է գրաւում այդ կողմից ու
մասնաւոր համբաւ է վայելում ամ-
բողջ կայսրութեան մէջ, այդ ա-
ռաջ է գալիս յանցանքների տե-
սակից ու նրանց գործուելու հան-
գամանքից, ուր վրէժխնդրական
ողբիւն և արեւելեան ժողովուրդի-
բնի յատուկ դիրարբորդութիւնը
կարեւոր տեղեր ունեն յանցագոր-

ծութիւն առաջ բերող շարժա-
ւիթների մէջ:

Սակայն իրողութիւնը դարձեալ
մնում է իրողութիւն. կովկասեան
յանցագործութեան բանակի՝ ռու-
սական ներքին այս կամ այն նա-
հանգի յանցագործութեան բանա-
կից համեմատաբար պակաս լինե-
լու հանգամանքը չի կարող մի
ամբողջ երկրի տառապեցնող շա-
րքի նշանակութիւնը մեղմացնել
և շտապել երկրի մամուլին կամ
նրա ձեռնհաս իշխանութիւններին
մտնել աղէտի պատճառների ու-
սումնասիրութեան մէջ, որ ամե-
նից կարեւորն է այս դէպքում: Ա-
մեն մի բժիշկի դեպքը այն ժա-
մանակ միտնի նուազագիւ իմառա-
յեան և ցանկացուած օգուտը կհաս-
ցնեն, երբ բժիշկը ճշտ կերպով
կարողացել է որոշել իւր խնամ-
քին յանձնուած ախտաւորի հի-
ւանդութեան տեսակը և առաջ
բերող պատճառները, այլապէս
բժշկութիւնը դառնում է աննպա-
տակ և ժամանակի կորուստ մի-
այն:

Դալով մեր երկրի ներքին խա-
ղաղութիւնը վրդովող յանձնարար-
կի պիտուող յանցագործութիւնների
կատճառներին, պէտք է ասենք,
որ որքան էլ տարբեր ձեւերով աղ-
անքի տակ կատարուեն, բայց և
այնպէս դուրս է նրանց մէջ որո-
շել երկու հիմնական գծեր, եր-
կու արմատական պատճառներ,
որոնք անմիջապէս աչքի են ընկ-
նում, երբ փորը լին խորն ենը
թափանցում կատարուած իրողու-
թեան բնութեան մէջ: Այդ երկու
հիմնական պատճառները մենք հա-

մարում ենք նախ երկրի անտե-
սական անծով ու աննպաստ պայ-
մանները եւ երկրորդ՝ գիտութեան
ու լուսաւորութեան բացակայու-
թիւնը:

Դուրս ձգելով կովկասում կա-
տարուած յանցագործութիւնների
թուից, այսպէս ասած, պրոֆե-
սորալ (փեշակի), բնաւորութիւն
կրող յանցանքները, որոնք մենք
պատահում ենք, գուցէ և աւելի
մեծ թիւով ու հսկայական ձեւերի
տակ նոյն իսկ ամենաքաղաքա-
կիրթ հասարակութիւնների մէջ,
— մնացած բոլոր դէպքերը գուտ
արդիւնք են կամ չբաւոր կացու-
թեան, և կամ ժողովրդի մէջ տի-
րող խորին տղիտութեան:

Եւ յիշելով շատ դժուար է, որ
անօթի, մերկ և ունշով շաղախ-
վուած մի անհատ չգտնի գողու-
թեան, յափշտակութեան, երբ
գողութեան կռիւը ճակատագրո-
ւէն նրան հարկաւորում է այն քայ-
լերը անել իւր սեփական կաշին
աղատելու համար: Եւ կամ լինու
գարմանալ, որ մոքով վերին աս-
տիճանի աղքատ, սին լինեալի-
րութեամբ տոգորուած և իւր մէջ
գիւրարարող ջիւղեր կրող լեռնե-
ցին առանց երկար ու բարակ մը-
տածելու, իւր վերաւորուած պա-
տիւրը վերականգնելու և կամ իւր
մի արեւակցի վրէժը լուծելու նը-
պատակով դաշտին մի հարուածով
իւր հակառակորդին գետին է տա-
պալում: Ինչպէս կարող է այդ-
պիսի մի անհատ ոճրագործու-
թեան ու նրա հետեւների բաւա-
րանք անել, երբ նրա մէջ բանա-
կանութիւնը աւելի լինալիս են:

էր առանց ծախսելու *):

Կայտը միանգամայն համահաճ գըտ-
նուեց Պանակիւնի կարծիքին. թագա-
ւորը առաւել օգտաւէտ համարեց, ե-
թէ քաջագործութիւններով գերա-
զանցուած հայերին բնակեցնէին Ա-
խալցիայի և Հայկական նահանգի (Ն-
րեանի նահանգի) շրջակայքում, ուր
այդ հայերը տեղական վաշտերի, կամ
հեծելազորների հետ միասին կարող
լինէին սահմանները պահպանելու:
Այս հարցին ահա ինչ պատասխանեց
հայկական նահանգի այն ժամանակա-
յայտարար իշխան Վասիլ Յովսէփի-
նիսիւրովը. «այդպիսի միջոցները, ա-
սում է իշխանը, սպասելիք օգուտը
չեն բերի, ըստ որում նայած բնակ-
չութեան հոգիական յատկութիւններին,
տեղական բնիկներից կազմուած վաշ-
տերը սահմանակից թշնամու յարձա-
կութեան ժամանակ շատ թոյլ պաշտ-
պաններ կը լինին երկրին, այն ինչ տե-
ղական կողմից մեծամեծ ծախքեր
կը պահանջեն: Առաւել օգտակար կը
լինէր, պիտու է Բիհրուդովը, եթէ
այդ ծախքերը գործադրուէին օգնելու
այն պաշտօնակիր և ընտանեակը զի-
նուրներին, որոնք կը ցանկանային
բնակութիւն հաստատել Հայկական
նահանգում և այնպիսի հիմնել ռուս
գիւնդարական բնակչութիւն: Այս միջո-
ցը օչ միայն կամրապնդէր երկրի սե-
ւին և արտաքին խաղաղութիւնը, այլ
և նոր ձեւը բերած երկրում կը մըշ-
տընջնաւորուէր ռուսական տիրապե-
տիւնը:»

են ու նախապաշարութեան են, որ
գործ են տեսնում և նրան զեկա-
վարում:

Տիրող կառավարութիւնը ան-
կասկած, ըմբռնում է շարիքը իւր
ամբողջ խորութեամբ և մի շարք
խիստ միջոցների գործադրու-
թեամբ աշխատում է նրա կոճղա-
ցած արմատները խլել, սակայն
այդ ջանքերը, լծալուած աշխա-
տութիւնները և տարեկան մըս-
խուած խոշոր գումարները կա-
րող կլինեն ցանկացուած նպատա-
կին հասնել, գործնական նշանա-
կութիւն ունենալ այն ժամանակ,
երբ կառավարութեան ու ոստի-
կանութեան օգնութեան կհասնեն
երկրի տնտեսական վիճակի բար-
ւորումը մի կողմից, լուսաւորու-
թեան ու քաղաքակրթութեան ծա-
ւալումը միւս կողմից:

Օրէնք տնտեսական ապահովու-
թիւն եւ քաղաքակրթութիւն. —
այս այս երեք ֆակտորները, ո-
րոնց համարաշին գործակցութիւնը
կարող պէտք է լինի Կովկասի
այդ կարի հիւանդոտ կողմը դար-
ժանել:

Մարտի 1-ից «Նոր-Դար»-ին բաւ
ժանորդ գրողը վճարում է 8
բուրի 50 կոպ.

Գ Ն Կ Ո Ն

Պոստ-հեռագրատների գլխաւոր
վարչութիւնը Թիֆլիսի պոստ-հեռա-
գրատների շրջանի վարչութեանը թալ
է տուել սոյն 1903 թուան վարչակա-
ն շինել Կովկասում կառավարչական
հեռագրի հետեւալ նոր գծերը. Թիֆ-
լիս — Ախալցխա (լրացուցել գիծ), Թիֆ-

տուլիսներ:

Եւ արդարեւ այդ վերջին միջոցն ա-
մենից գերազանցելի կը լինէր նոր
ստանաւ ներկրներում ռուսական իշ-
խաւութիւնը ընդ միշտ յարատեւելու
համար: Բայց հէնց որ այդ ժամանակ-
ներում լայնաւ հիւսիսային Գովկա-
սում միւրիդները ** և լեռնապանե-
րի դէմ մեր մղած պատերազմը ան-
վերջ շարունակուեց: Բոլոր կողմակի
լեզուներն երկրորդական համարուե-
ցին և ժամանակը հետ միասին անհե-
տապան:

Հէնց որ Պանակիւն ստացաւ թագա-
ւոր կայսեր հրամանը՝ քրիստոնեանե-
րին Թիւրքիայից գաղթեցնելու մասին,
սա անմիջապէս մի առանձին յանձնա-
ժողով կազմեց Թիֆլիսում քաղաքա-
ցիական հարանգապատի նախագահու-
թեան ներքոյ, որի անդամներն եղան
արքունի Էքսպէդիցիայի կառավարիչ
Հալիլովսկի, գաղթապանութեան գոր-
ծարի գրասենեակի կառավարիչ Սեն-
զիկովսկի և իւր գլխաւոր աստի-
ճանաւոր Սերգէեւ:

Յիշալ յանձնաժողովը պարտաւոր
էր, որքան հնարաւոր էր, լաւ կազմա-
կերպել գաղթապանութեան գործը,
որպիստեպ, ինչպէս գրում էր Պանակի-
ւնը, պատերազմի ժամանակ Ռուսիային
այնքան հաւատարմութիւն և եռանդ

*) Ամենախիստ քիչ զեկուցում Պանակիւնի,
10 հոկտեմբերի, 1829 թուին:

Михайловск пр. № 81 Телеф. № 852